

A zeneszerző vára

- A zeneszerző várat épít.
- Kottapapírból?
- Nem, a hangokból. S nem azért, mert egy várról ír zenés mesét. A hangok maguk az építőkövek, sőt a malter is, ami összetartja az épület elemeit.
- Minden zene vár? Erődítmény, palota?
- Nem. De minden zene épület. Egy népdal is, aminek négy sora van. Sokféle szerkezetű népdalt ismerünk, de legtöbbször a harmadik sorában van a komolyabb zenei „történet”. Akad, amelyiknek a dallama is ott emelkedik a csúcspontra, hogy aztán a negyedik sorban visszalépjön a kezdősor dallamának magasságába.

Az ilyen kupolás szerkezetnek hívják - már a nevében is ott az építészet. De egy kis dal még nem nevezhető várnak. Az még csak sátor. Egy könnyebb hangszeres darab, amelyet a zeneiskolában tanulunk, s amelynek zenei formája csak kicsit bonyolultabb a népdalénál, a szerkezete pedig annyiban, hogy egyetlen dallam helyett többszólamú, már hétvégi ház. De egy szonáta, szimfónia, oratórium vagy opera már igazi vár.

- A mű hosszúsága az építmény magasságának felel meg?

- Nem. A szerkezet összetettsége hasonlítható a vár - az épület - elemeihez. Hány tornya van a várnak? Milyen vastagságú, belülről mennyire átjárható falak védik a külső támadástól? A palotának hány szobája, terme van? Azokat mire használják: hálónak, táncteremnek, könyvtárnak? A nagyobb, bonyolultabb zeneművek több tételből állnak. Ezek más-más hangulatúak, amelyek összessége adja az alkotás tartalmát. Ezt a tartalmat nem kell tudnunk szavakban elmesélni, esetleg az egyik ember mást hall benne, mint a másik, de a különböző jellegzetességeket mindenki megkülönbözteti. Az egyes tételek is több zenei témát tartalmaznak, amelyek harcba szállnak egymással, majd a konfliktusok feloldódnak.

- A témák a vár lakói?

- Ezt is mondhatjuk, de akár a puszta falakra is gondolhatunk. Más hangulatban érezzük

magunkat egy lágy boltíves építésű teremben, mint egy keményen szögletesben. Máshogyan egy sokablakos világosban, mint egy olyanban, ahová szinte csak lőréseken át szűrődik be némi fény. A klasszikus zenében a tételek más-más hangnemben íródtak. Ha például az első C-dúrban, akkor a második mondjuk a-mollban, de lehet, hogy F-dúrban. Az, hogy milyen hangnemben szólal meg a zene, a hangszín határozza meg, ami a dallam, a ritmus és a harmónia mellett a zene negyedik legfontosabb alkotóeleme. Ha egy tétel, mondjuk, C-dúrban van, az sem marad végig az alaphangnemben, vannak G-dúrban, D-dúrban, esetleg a-mollban vagy e-mollban lévő szakaszai is. A hangnemeknek ez a változatossága is a várépítés eszköze, de legalábbis a belsőépítészeté, a berendezésé. Olyan, mint a vár egy nagyobb termében elválasztó fallal határolt bensőségesebb szoba, egy szépen ívelt bútordarab, egy művészien festett cserepekből álló kályha.

- Az építész rengeteget számol, hogy jó helyre állítsák a megtervezett falakat, hogy azok megtartsák az emeletet, ne roskadjon össze a vár, a ház. A zeneszerző nem számol?

- De bizony. Például amikor egy mű, egy tétel csúcspontját az aranymetszés-pontra akarja helyezni. Az aranymetszés egy aránypár. Egy távolságot - a zenében, mondjuk, egy tételt - úgy osztunk ketté, hogy az egész úgy aránylik a nagyobbik szelethez, mint a nagyobbik a kisebbikhez. Sok klasszikus zenében ráismerhetünk erre, de e formaalkotás jelentősége a huszadik században nőtt meg.

Bartók Béla zenéjében igen sok helyen kimutatható, hogy a csúcs az aranymetszés-pontra esik, ezért sokan azt hitték, Bartók gondosan kiszámította a helyét. Igaz, hogy követői gyakran

megtették ezt, az ő komponálási módszeréről azonban tudjuk, hogy nem számolgatta, hanem zseniálisan ráérezett erre a formaalkotó pontra. Az építésznek nem elég ráéreznie, a zeneszerzőnél számítás vagy ráérezés, mindegy. (A négysoros népdalnak is azért a harmadik sora hordozza a legfontosabb zenei tartalmat, mert arra esik az aranymetszés.)

Egy hosszabb történetet elbeszélő oratórium, opera az igazán nagy vár... Egymásra épülnek a jelenetek, azokon belül áriák, több énekes által előadott kettősök, hármások, akár hatosok, zenekari, sőt, nemegyszer énekkari szólamok. Harcba szállnak a témák, a karakterek, a hangszínek, aztán a cselekmény szerint összeolvadnak, elrendeződnek. Az opera még felvonásokra is tagozódik, egy-egy szereplőt jellemző motívumok változatlanul, vagy épp kifejezően megváltoztatva visszatérnek. Ha mindettől „felépül a vár”, magával ragadja a közönséget. Akárcsak a látogatókat a hegy tetején álló várkastély.

HOLLÓS MÁTÉ

